

Psychologische geschiedenis: enkele bibliografische oriëntatiepunten

JAN ART
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis
Universiteit Gent

---

1. OPZET

De candide historicus die zou menen alle bibliografische informatie rond de psychologische geschiedschrijving (voor de verantwoording van de keuze van deze benaming cf. Van Caenegem, 1965) onder ogen te krijgen door de zoekterm 'psychohistor*' in een van de onvolprezen databases in te voeren, wordt snel in zijn verwachtingen teleurgesteld ... of op het verkeerde been gezet. De aldus bekomen oogst is immers relatief mager en geeft een verkeerd beeld van wat er op dat onderzoeksveld gepresteerd wordt.

Die 'onzichtbaarheid' van de psychologische historiografie heeft o.m. te maken met het gegeven dat eigenlijk enkel in de Verenigde Staten (lijst van opleidingsinstituten bij Loewenberg, 1996, p.iv en 18, en van onderzoekscentra bij Runyan, 1988, pp. 14-19) dit specialisme zich heeft weten te autonomineren tot 'psychohistory', terwijl in Europa slechts kleinere groepen of filialen onder die vlag werkzaam zijn, en veel psychologische geschiedenis achter de termen 'mentalités' of 'historische Anthropologie' schuilgaat.

Daar komt bij dat onder psychologen, zoals trouwens reeds geruime tijd onder sociologen, de belangstelling voor de geschiedenis van de eigen discipline én voor de historische bepaaldheid van menselijk denken en voelen groeit (Peeters, 1988), en de grenzen tussen die 'historische psychologie' en de psychologische geschiedenis voor de bibliograaf niet altijd duidelijk zijn.

Bovendien, indien de huidige geschiedschrijving onlangs nog met een confetti-kanon werd vergeleken (Soly, 1992), dan mag gezegd worden dat ook het psychologische huis zoveel kamers is gaan tellen dat het voor de bezoeker wel een doolhof lijkt.

En tenslotte: het is niet alleen zo dat sommige historici zich inlaten met psychologie, en dat sommige psychologen een uitgesproken historische belangstelling hebben: ook politicologen, sociologen, antropologen, ethnologen, taalkundigen en wat dies meer zij, bedrijven overspel en schenken zo-doende het leven aan 'political psychology' (met Lasswell, 1930 als stichtende

vader, of is het Boutmy? cf. Van Ginneken, 1992), 'ethnopsychiatrie' (Devereux, 1971), psychologische antropologie (cf. Spiro, 1996), ethnopschoanalyse (Erdheim, 1982), psychosociologie (Maisonneuve, 1973), psychoanalytische sociologie (Weinstein en Platt, 1973; Rabow e.a., 1987; A. Segura, 1993), 'socio-psychanalyse' (Mendel, 1968) en andere bastaarden.

Kortom, de psychologie in de ruime zin van het woord lijkt zowat in alle mens- en sociaalwetenschappelijke disciplines en themata ingesijpeld, zij het natuurlijk dat de vochtplekken hier al duidelijker zichtbaar zijn dan daar. Het kan gaan van een vaag in overweging nemen van gevoelens en een beschrijvend, eclecticisch gebruik van psychologische concepten in het betoog, tot de expliciete aanwending van psychologische verklaringsmodellen, al dan niet gecombineerd met sociale, economische en politieke factoren, ter verheldering van de bestudeerde processen.

Ieder uitzetten van bibliografische bakens zal daarom hoedanook arbitrair zijn, en verre van exhaustief. Wat volgt wil alleen enkele invalswegen aangeven, die de reislustige contemporanist kan gebruiken om dit door Belgen vrijwel nooit bezochte land zelf te gaan verkennen.

2. RETROSPECTIEVE BIBLIOGRAFIEËN, INLEIDINGEN, READERS, OVERZICHTEN EN REVIEWS

De enige werken die zich expliciet als RETROSPECTIEVE BIBLIOGRAFIEËN aandienen zijn dat van Gilmore (1984, voor een bibliometrische studie ervan zie Runyan, 1988, pp. 19-33), en dichter bij huis, dat van Peeters, Gielis en Caspers (1988), een uitstekend instrument zowel voor psychologische geschiedenis als voor historische psychologie, dat bovendien ook de belangrijkste tijdschriften voorstelt.

Ook bij Kinnell (1987, I, pp.113-15) wordt kort aandacht besteed aan het thema.

Daarnaast zijn er verschillende inleidingen en readers met een stevig bibliografisch overzicht. Onder de INLEIDINGEN is er het welbekende *Freud voor historici* van Peter Gay (Engels: 1985, Nederlandse vertaling: 1987, cf. De Back, 1988) dat, zoals de titel aangeeft, hoofdzakelijk psychoanalytisch genformeerde geschiedschrijving de revue laat passeren en thematisch kan aangevuld worden met Gay's waardevolle 'Bibliographical essays' die bij het einde van ieder deel uit zijn inmiddels vierdelige reeks 'The Bourgeois Experience. Freud to Victoria' (Gay, 1984 e.v.) zijn opgenomen. Ook Lawton (1988) geeft een uitvoerig, geannoteerd, maar bijna exclusief Engelstalig en op DeMause (zie verder) georiënteerd literatuuroverzicht. Het oudere maar nog steeds uitstekende *Essai sur les possibilités et les limites de la psychohistoire* van Friedländer

(1975) behoort samen met Binion (1982, zie de kritische bespreking van Dufays in *Theoretische Geschiedenis*, 1985, pp. 71-73) en Szaluta (1987, erg korte bibliografie) tot de weinige Franstalige introducties in boekvorm mij bekend.

Naast deze 'algemene' inleidingen, zijn er ook introducties per auteur of per psychologisch specialisme. Voor Freud en zijn nazaten is er natuurlijk mateloos veel. Interessant voor contemporanisten zijn naast Gay bv. Bocock (1976), Frosch (1987), Assoun (1993) of Pick (1995); over Jung bv. Aurigemma (1973), Dupront (1974) of Körber in Kornbichler (1990, 161-176); over Adler: Bastier (1984); over Reich: Wilson (1981); voor Melanie Klein o.a. Segal (1973), Runia (1986), Alford (1989) en Rustin (1991); rond Erik Erikson o.m. Coles (1970), Johnson (1977), Homans (1978), Albin (1980), Dekker (1983), Zock (1990) en een 'Special Issue' van *The Psychohistory Review* (22, 1993/1); rond Lacan: Barker (1982), Felman (1987), Brennan (1993) of Strozzi (1995); over Warburg: Roeck (1996), betreffende Heinz Kohut (1985) en de ego-psychologie: Strozier (1996) en Loewenberg (1996). Inzake sociale psychologie is er Gergen (1989) en Van Elteren (1987); wat de ontwikkelingspsychologie aangaat Keniston (1971), Riegel (1976), Lerner (1983) en Peeters (1986). Deze laatste bracht onlangs ook een inleiding tot de historische psychologie uit (Peeters, 1994; voor een uitvoerige bespreking van dit werk en Jüttemann (1995) zie Stoffers (1996)).

De READERS die naast een bloemlezing van toonaangevende artikels (van eigen hand: Besancon (1971), Binion (1981), Lloyd Demause (1982, 1986), Meyerson (1987), De Certeau (1987), Mazlish (1990), Loewenberg (1995, 1996, met een erg nuttig 'Overview of the [American] Field'), of van anderen: Wehler (1971), Wolman (1971), Besancon (1974), Kren en Rapoport (1976), Prisco (1980), Strozier (1985), Kornbichler (1990), Loewenstein (1992, met een hoofdstuk van Burke over de verworvenheden van de 'Collective Psychology' in historicis) ook een uitvoerige 'Further Reading' bieden zijn Runyan (1988) en Cocks en Crosby (1987). Vooral Runyan valt op door de uitzonderlijk ruime aandacht die hij besteedt aan de niet-psychoanalytische benaderingen en door zijn uitvoerige retrospectief-inleidende en prospectief-afsluitende hoofdstukken. Een zeldzame vertegenwoordiger van de resoluut behavioristische aanpak in de psychologische geschiedenis is Simonton (1991, met o.m. een hoofdstuk over de voorlopers van de 'historiometrie' en een overzicht van Simontons publicaties sinds 1974).

Nuttige informatie kan ook gevonden worden in OVERZICHTEN betreffende de geschiedschrijving in het algemeen. Burke (1991) besteedt nog nauwelijks aandacht aan de psychologische geschiedenis, De Certeau (1978), Schoenwald (1979) en Loewenberg (1980) mochten nog een heel hoofdstuk schrijven: een verschuiving die Boureau (1995) doet zeggen "*que la question du rapport entre l'histoire et la psychologie ne paraît guère pertinente*".

Ook in de 'states of the art' betreffende de psychologie wordt aandacht aan de samenwerking met de geschiedenis gewijd: zo door Loewenberg (1977), Musto (1977), Lifton en Strozier (1984) en Thompson (1996).

Belangrijke REVIEWS tenslotte vindt men bij Dupront (1969), Blasius (1977), Lapenna (1981), Aarts (1981-2), Van Lente (1982, 376-382), Deutsch (1983 en 1986), Frijhoff (1984, 419-423 en 1992, 15-19), Strozier (1985, 'a review of reviews'), Thomas Kohut (1986) en Weinstein (1995).

3. TIJDSCHRIFTEN

Het sterke NOORD-AMERIKAANSE (en psychoanalytische) overwicht dat reeds uit bovenstaande opsomming blijkt, komt ook aan de dag wanneer men de tijdschriften van dichterbij bekijkt.

The Journal of Psychohistory (1973-) is het lijfblad van Lloyd DeMause's 'Association/Institute of Psychohistory' (hoofdkwartier: New York, met 'branches' op diverse plaatsen in de Verenigde Staten en 'nationale' vestigingen in Londen, Heidelberg, Zürich, Frankrijk, Australië, Oostenrijk, Brazilië en sinds kort ook Roemenië en Oekraïne ...). Het is het meest verkochte in zijn soort, maar vindt minder bijval bij historici en, aldus Strozier in *The Psychohistory Review* (1996/1, p. 9), "I dare say, critical thinkers". Het aarzelt niet actuele themata te behandelen en laat zich vooral inspireren door het werk van Wilfred Bion, Melanie Klein en Stanislas Grof. Voor een evaluatie van de stellingen van de stichter/hoofdredacteur zie Dervin (1996).

The Psychohistory Review (1976-, gegroeid uit de 'Newsletter' van de 'Group for the Use of Psychology in History', 1972) wordt 'ernstiger' genoemd en minder exclusief, maar heeft duidelijke affiniteit met het werk van Erikson en Kohut.

Loewenberg vermeldt in zijn inleiding van 1996 nog 'two new journals: *Mind and Human Interaction* (°1990) en *Clio's Psyche* (°1994)' (p.XV). Voegt men aan deze lijst *Mentalities/Mentalités* (°1982) toe (aangekondigd als 'the journal of the FRENCH Society for Psychohistory and the Institute for the History of Mentalities') dan zijn bij mijn weten zowat alle tijdschriften uitsluitend aan psychologische geschiedenis gewijd opgesomd.

Vele, andermaal hoofdzakelijk Engelstalige, toonaangevende algemeen historische tijdschriften blijven echter relatief veel aandacht besteden aan het genre: *The American Historical Review*, *The Journal of Interdisciplinary History*, *The Journal of Modern History*, *History and Theory*, *History and Memory* (met in de redactie Friedländer, Loewenberg, Schorske en Mosse) om maar enkele te noemen.

In GROOT BRITANNIË is rond de *History Workshop Journal* een werkgroep actief (°1984) die zich met psychologische geschiedenis inlaat (1988, 26, 102-152 is

speciaal aan 'History and Psychoanalysis' gewijd; in 1995 geeft Pick een verslag van de lopende werkzaamheden).

Het is geen toeval dat de ondertitel van vernoemd tijdschrift luidt: 'a journal of socialist and *feminist* historians' – historische 'gender studies' blijken voor het ogenblik een bijzonder vruchtbare voedingsbodem voor psychologische geschiedenis. Zo geven de indices op het tijdschrift *Signs* voor de jaren 1975-1995 41 verwijzingen naar artikels onder het lemma 'psychology' en 14 onder 'psychoanalysis'.

De belangstelling in NIET-ENGELSTALIGE tijdschriften is veel minder uitgesproken. Zo wordt het in Frankrijk bij de roemruchte *Annales*, na een veelbelovende aanzet met o.m. Dupront (1961), Devereux (1965), Besancon (1969), De Certeau (1970) en een speciaal nummer 'Histoire et psychanalyse' (28, 1973/2, 309-368) opvallend stil. In de sleutelwoordenlijst op de tafels over de jaren 1989-93 zijn de termen 'psychologie', 'psychanalyse' of 'psychohistoire' zelfs niet opgenomen (cf. Marvick, 1985; Aarts, 1986; Deutsch, 1986, 221-222; Runyan, 1988, 18-19; Boureau, 1995). Bizières (1980) had in 1983 nochtans een 'Association française pour le développement de la psychohistoire' gesticht (bv. Szafran, 1988), maar hij schijnt vooral bij sociologen en analytici, en niet bij historici bijval te hebben gekend (cf. de 'Avant-propos dialogué' tussen Bourdieu en Maître in Maître, 1993, of Le Rider, 1990).

Indien het 'de l'histoire anthropologique' had geheten, had hij waarschijnlijk meer succes gehad. Themanummers betreffende die materie (bv. *Radical History Review*, 1996/65; *Annales*, 51, 1996/1; *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 109, 1996/3) en zelfs gespecialiseerde tijdschriften (*History and Anthropology* (°1987), *Historische Anthropologie* (°1992)) schieten als paddestoelen uit de grond (cf. Frijhoff, 1992). De antropologie kan op een lange traditie van samenwerking met de psychologie terugblikken (Spiro, 1996) en het ziet ernaar uit dat vooral in de Duitse historiografie de psychologische geschiedenis langs die weg wordt binnengemokkeld, een beetje zoals in Frankrijk via de 'mentaliteits-geschiedenis' is gebeurd (Deutsch, 1986, 222-3). Voor Duitsland zijn me voorlopig geen tijdschriften specifiek aan de psychologische geschiedenis gewijd bekend, enkel reeksen (*Forum Psychohistorie* (1993,1) en *Geschichte und Psychologie*, (1989, 1); voor kritische bespreking zie Blasius, 1992). Misschien dat in het land van Wundt en Lamprecht (Siegler Schmidt, 1988), dat zelf zeer dikwijls voorwerp van psychohistorisch onderzoek is geweest (Loewenberg, 1975; Kren, 1978; Mensch, 1979-80; Michalka, 1980; Hoffman, 1982), zich een nieuwe aanzet aankondigt (cf. bv. Theweleit, 1977 (cf. Niethammer, 1979); Blasius, 1992; Röhl, 1993; Jüttemann, 1995).

4. ENKELE THEMATA

Indien er één historiografisch genre is dat zich uitermate voor een psychologische benadering leent, dan is het de BIOGRAFIE.

Nu zit de levensbeschrijving duidelijk in de lift. Er verschijnen bibliografieën van (auto-)biografieën (Rollyson, 1992; Lejeune, 1996; Poeze en Ros, 1993), tijdschriften met literatuuroverzichten (*Biography. An Interdisciplinary Quarterly*, 1978-, *Biografie Bulletin*, 1991-), reviews (Van Elteren, 1990; Dekker, 1988 en 1993; Pillorget, 1982; Verstraete, 1995), themanummers (bv. *Current Sociology*, 43, 1995/2-3), methodologische inleidingen en readers (Eakin, 1991; Epstein, 1991; Van den Braembussche, 1989; *Aspekten...*, 1992), zelfs uitgevers steken hun nek uit (zo loopt bij de uitgeverij Verloren sinds 1988 een 'Reeks Egodocumenten' met in 1996 reeds 13 nummers) ... Het kon niet anders dan dat dit ook een herleving van de psychobiografie voor gevolg moest hebben (Mack, 1971; Anderson, 1981; Shore, 1981; Runyan, 1982; Alexander, 1990 en Elms, 1994 voor de Angelsaksische wereld; Röckelein, 1993 voor de Franse en Duitse toestand). In het Nederlandse taalgebied hebben sommige biografen ook psychologische belangstelling (*Biografie Bulletin*, 1993/3, 1994/3, 1995/2 en 3; Raskin, 1996), maar de beroemdste psychohistoricus woonachtig in de Lage Landen is toch een ingeweken joodse Amerikaan die hoofdzakelijk in het Engels schrijft (Mitzman, bv. 1970, 1986 en 1990), terwijl de 'zuivere' psychobiografie grotendeels het apanage van analytici blijft (bv. Verbeek, 1995; Szafran, 1974), of van ... *historicae* (bv. Schwegman, 1989; Dresen, 1990; Leibovici, 1996).

Hoe zit het dan met wat Burke 'COLLECTIVE PSYCHOLOGY' noemt?

Beperken we ons tot onze gewesten, dan valt het op dat dit genre niet beoefend wordt in het gebied waar men het zou verwachten, in de cultuurgeschiedenis. Het colloquium uit begin de jaren tachtig (Damen, 1982) lijkt op De Quay (1991) en Mulder (1987) na, weinig navolging te hebben gekend als men op Frijhoff (1987 en 1992) en de acta van het congres uit 1989 over de Nederlandse cultuurgeschiedenis afgaat. Het initiatief terzake lijkt in handen van analytici te zijn overgegaan (zo organiseerde de Stichting Psychoanalyse en Cultuur in 1995 een studiedag rond *Psychoanalyse en geschiedenis* (Baneke, 1996)). Ook al wordt Huizinga in het buitenland soms (ten onrechte, zie Krul, 1986, 159) als voorloper van de psychologische geschiedenis gevierd, cultuurhistorici van hier te lande sluiten meestal aan bij de historische antropologie (Frijhoff, 1992). Werk vergelijkbaar met dat van Schorske (voor zijn bibliografie zie Roth, 1994), Lasch (cf. Van Rossem, 1990), Greven (1977), of Sennett (1975) en vele andere Engelstaligen moet andermaal buiten de historische gilde gezocht worden, bij sociologen en psychologen. Enkel bij *historicae* die zich inlaten met vrouwengeschiedenis schijnt voor het ogenblik een levendige belangstelling voor de psychologische invalshoek aanwijsbaar (Withuis, 1990;

Derks,1994).

Wat de sociale wetenschappers aangaat springen de Amsterdamse figuratie-sociologen in het oog, met hun door Norbert Elias geïnspireerde oeuvre: Kraendonk (1990) vermeldt 700 titels (voor een kritische evaluatie zie Röling, 1983 en Lorenz, 1992). Vooral Wouters (1990, 1995), De Swaan (bv. 1982), Gomperts (1992) en Zeegers (1988) sluiten aan bij de door Stearns (1988) aangekondigde en door hem en Barnes (1990) beoefende (1986,1989,1994) 'new psychohistory'.

Het oeuvre van zenuwarts en 'metableticus' J.H. Van den Berg (als laatste: 1995. Voor zijn overige werk, besprekingen en navolgers zie Peeters, 1988, 80-81) is, tot spijt van wie het benijdt, veel meer gelezen, besproken, nagevolgd en vertaald dan doorsnee 'echt-historisch' Nederlandstalig werk.

De historische psychologie tenslotte kan met auteurs als Peeters, Hutschmaekers, Van Elteren, Van Ginneken, Devreese, Vandermeersch, Bulhof en Brinkgreve (bijna allemaal (ook) psycholoog en Nederlander) als een snel groeiend onderzoeksveld beschouwd worden.

5. TEN SLOTTE

Belgische contemporanisten zijn tot nu toe niet genoemd. Na de op gegrinnik onthaalde studie van Binion (1969) over Leopold III moet men wachten op de publicaties van Gaus (bv. 1988), de studie van Pirotte (1982) of de eerste proebersels van Deneckere (1996) en Art (1994, 1996) om enige concrete aanzet in de zin van psychologische geschiedenis terug te vinden - en dat ondanks Dufays' oproep uit 1989. Die terughoudendheid heeft o.a. te maken met de achterhaalde gelijkstelling van psychologische geschiedenis met bepaalde erg reductionistische varianten van de 'psychohistory'. Hopelijk helpt deze bijdrage de vicieuze 'onbekend en dus onbemind'-cirkel te doorbreken, en werpt ook hier de toenadering tussen geschiedenis, psychologie en hun resp. beoefenaren ooit zijn vruchten af.

BIBLIOGRAFIE

AARTS (J.), "De psychohistory in Amerika. Een historiografische inleiding", *Skript*, 3, 1981-2, 4, pp. 198-215.

IDEM, "Geschiedenis, literatuur en psychoanalyse", *Theoretische Geschiedenis*, 13, 1986, 1, pp. 41-46.

ALBIN (M.) ed., *New Directions in Psychohistory. The Adelphi Papers in Honor of Erik H. Erikson*, Lexington (Mass.), 1980.

ALEXANDER (I.E.), *Personology. Method and Context in Personality Assessment and Psychobiography*, Durham-Londen, 1990.

ALFORD (C.F.), *Melanie Klein and Critical Social Theory. An Account of Politics, Art and Reason Based on her Psychoanalytic Theory*, New Haven, 1989.

ANDERSON (J.W.), "The Methodology of Psychological Biography", *The Journal of Interdisciplinary History*, 11, 1981, 3, pp. 455-475.

ART (J.), "Kerkgeschiedenis na Drewermann. Naar een psychohistory van de R.K. clerus?", in D. J. WOLFFRAM ed., *Om het christelijk karakter der Natie. Confessionelen en de modernisering van de maatschappij*, Amsterdam, 1994, pp. 179-191.

IDEM, "Naar aanleiding van Van den Reeck: de Vlaamse Beweging als adolescentenbeweging – een hypothese", *Wetenschappelijke Tijdingen*, 55, 1996, bijzonder nr., pp. 71-82.

ASHPLANT (T.G.), "Fantasy, Narrative, Event: Psychoanalysis and History", *History Workshop Journal*, 1987, 23, pp. 165-173.

IDEM, "Psychoanalysis and Historical Writing", *Ibidem*, 1988, 26, pp. 102-119.

Aspecten van de historische biografie, Kampen, 1992.

ASSOUN (P.L.), *Freud et les sciences sociales. Psychoanalyse et théorie de la culture*, Parijs, 1993.

AURIGEMMA (L.), "Carl Gustav Jung. Esquisse d'une oeuvre", *Annales, E.S.C.*, 28, 1973, 2, pp. 343-368.

BANEKE (J.) en LEIBOVICI (S.J.) ed., *Psychoanalyse en geschiedenis: trauma, angst en geweld*, Amsterdam, 1996 (Psychoanalyse en cultuur, 8).

BARKER (F.) e.a. ed., *The Politics of Theory*, Essex, 1982.

BARNES (A.E.) en STEARNS (P.N.), *Social History and Issues in Human Consciousness. Some Interdisciplinary Connections*, New York, 1990.

BASTIER (J.), "La psychologie d'Alfred Adler et l'histoire des sociétés. Réflexions d'un historien", *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 68, 1984, pp. 381-403.

BESANCON (A.), "Vers une histoire psychanalytique", *Annales, E.S.C.*, 24, 1969, 3-4, pp. 594-616 en 1011-1033.

IDEM, *Histoire et expérience du moi*, Parijs, 1971.

IDEM, *L'histoire psychanalytique. Une anthologie*, Parijs, 1974 (Le savoir historique, 7).

BINION (R.), "Repeat Performance: A Psychohistorical Study of Leopold III and Belgian Neutrality", *History and Theory*, 8, 1969, pp. 213-259.

IDEM, *Introduction à la psychohistoire*, Parijs, 1982.

IDEM, *Soundings: Psychohistorical and Psycholiterary*, 1981.

"Biographical Research", *Current Sociology*, 43, 1995, 2-3.

BIZIERES (J.M.), "Before and After: essai de psychohistoire", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 27, 1980, pp. 177-207.

BLASIUS (D.), "Psychohistorie und Sozialgeschichte", *Archiv für Sozialgeschichte*, 17, 1977, pp. 383-403.

IDEM, *Friedrich Wilhelm IV, 1795-1861. Psychopathologie und Geschichte*, Göttingen, 1992.

IDEM, [Bespreking van KORNBICHLER en SCHULZ-HAGELEIT], *Historische Zeitschrift*, 255/2, 1992, pp. 411-412.

BOCOCK (R.), *Freud and Modern Society: An Outline and Analysis of Freud's Sociology*, Londen, 1976.

BOGAERS (L.), "De verkenning van mentaliteiten. Methodologische raakvlakken tussen psychotherapie en mentaliteitsgeschiedenis", *Psychologie en Maatschappij*, 10, 1986, 35, pp. 135-150.

BOREAU (A.), "Histoire et psychologie" in C. BARROS ed., *Historia a Debate*, dl. III, *Otros Enfoques*, 1995, pp. 139-147.

BRENNAN (T.), *History after Lacan*, Londen-New York, 1993.

BRINKGREVE (C.), *Psychoanalyse in Nederland. Een vestigingsstrijd*, Amsterdam, 1984.

BULHOF (I.), *Freud in Nederland. De interpretatie en invloed van zijn ideeën*, Baarn, 1983.

BURKE (P.) ed., *New Perspectives on Historical Writing*, Oxford, 1991.

COCKS (G.) en CROSBY (T.L.), *Psycho/History. Readings in the Method of Psychology, Psychoanalysis and History*, New Haven-Londen, 1977.

- COLES (R.), *Erik H. Erikson. The Growth of His Work*, Boston, 1970.
- DAMEN (M.) e.a., *Geschiedenis, psychologie en mentaliteit. Negen discussiebijdragen*, Amsterdam, 1982.
- DE BACK (P.), "De historische vesting belegerd; Peter Gay's Freud for Historians", *Theoretische Geschiedenis*, 15, 1988, 4, pp. 471-476.
- DE CERTEAU (M.), "Ce que Freud a fait de l'histoire", *Annales E.S.C.*, 25, 1970, pp. 654-667.
- IDEM, "Psychoanalyse (Histoire et)" in J. LE GOFF e.a. ed., *La nouvelle histoire*, 1978.
- IDEM, *Histoire et psychoanalyse entre science et fiction*, Parijs, 1987 (Folio Essais, 59).
- DEKKER (R.M.) e.a., "A Suitable Case for Treatment? A Reappraisal of Erikson's 'Young Man Luther'", *Theory and Society*, 12, 1983, pp. 775-800.
- IDEM, "Egodocumenten: een literatuuroverzicht", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 101, 1988, 2, pp. 161-189.
- IDEM, "Egodocumenten en (literatuur-)geschiedenis. Een inleiding", *Biografie Bulletin*, 3, 1993, 2, pp. 102-112.
- DEMAÛSE (L.), *Foundations of Psychohistory*, New York, 1982.
- DENECKERE (G.), "De resurrectie van Jacob Van Artevelde in de 19de-eeuwse Gentse arbeidersbeweging. Over het verlangen naar 'de Grote Man'", *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, 50, 1996, pp. 155-188.
- DE QUAY (P.), *De vlucht in autoriteit en irrationaliteit. Mentaal onbehagen als voedingsbodem voor het Fascisme. Een studie op psychoanalytische interpretatie van cultuur en geschiedenis*, Utrecht, 1991 (Utrechtse historische cahiers, jg. 12, nr. 4).
- DERKS (M.) e.a. ed., *Terra incognita. Historisch onderzoek naar katholicisme en vrouwelijkheid*, Kampen, 1994.
- DERVIN (D.), "Critical Reflections on Key Aspects of Lloyd DeMause's Seminal Psychohistory", *The Journal of Psychohistory*, 24, 1996, 2, pp. 163-193.
- DE SWAAN (A.), *De mens is de mens een zorg. Opstellen 1971-1981*, Amsterdam, 1982.
- DEUTSCH (R.), "Die Psychohistorie und Sowjetische Geschichtschreibung. Zur Geschichte einer Grenzüberschreitung", *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte*, 33, 1983, 2, pp. 168-191.
- IDEM, "Die Psychohistorie als Geschichte einer Innovation", *Ibidem*, 36, 1986, 2, pp. 215-230.
- DEVEREUX (G.), "La psychanalyse appliquée à l'histoire de Sparte", *Annales, E.S.C.*, 20, 1965, 1, pp. 18-44.
- IDEM, *Essai d'ethnopsychiatrie générale*, Parijs, 1971.
- DEVREESE (D.), *Anatomie eines Seelenmords. Religion, Familienroman und Transsexualität im paranoiden Wahn von D.P. Schreber*, Amsterdam, 1997 (International Series in the Psychology of Religion).
- DRESEN (G.), *Onschuldfanatieën. Offerzin en heilsverlangen in feminisme en mystiek*, Nijmegen, 1990.
- DUFAYS (J.M.), "Histoire et psychoanalyse", *Association belge d'histoire contemporaine. Bulletin d'information*, 11, 1989, 4, pp. 11-12.
- DUPRONT (A.), "Problèmes et méthodes d'une histoire de la psychologie collective", *Annales, E.S.C.*, 16, 1961, 1, pp. 3-11.
- IDEM, "L'histoire après Freud", *Revue de l'enseignement supérieur*, 44-45, 1969, pp. 27-63.
- IDEM, "Anthropologie religieuse" in J. LE GOFF en P. NORA ed., *Faire de l'histoire, II*, Parijs, 1974, pp. 105-136.
- EAKIN (J.P.) ed., *American Autobiography: Retrospect and Prospect*, Wisconsin, 1991.
- ELMS (A.C.), *Uncovering Lives: The Uneasy Alliance of Biography and Psychology*, New York, 1994.

ENGELBERG (E.), "Zu Geschichte und Theorie der historischen Biographie", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 38, 1990, pp. 195-217.

EPSTEIN (W.H.) ed., *Contesting the Subject: Essays in the Postmodern Theory and Practice of Biography and Biographical Criticism*, Purdue, 1991.

ERDHEIM (M.), *Die gesellschaftliche Produktion von Unbewusstheit. Eine Einführung in den ethnopsychoanalytischen Prozess*, Frankfurt, 1982.

FELMAN (S.), *Jacques Lacan and the Adventure of Insight: Psychoanalysis in Contemporary Culture*, Boston, 1987.

FIGLIO (K.), "Oral History and the Unconscious", *History Workshop Journal*, 26, 1988, pp. 120-132.

FRIEDLÄNDER (S.), *Histoire et psychanalyse. Essai sur les possibilités et les limites de la psychohistoire*, Parijs, 1975 (L'univers historique).

FRIJHOFF (W.), "Impasses en beloften van de mentaliteitsgeschiedenis", *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 10, 1984, 36, pp. 406-437.

IDEM, "Mentaliteitsgeschiedenis van de XIXde eeuw: een plaatsbepaling", *De Negen-tiende Eeuw*, 11, 1987, 2, pp. 79-94.

IDEM, "Inleiding: Historische antropologie" in P. TE BOEKHORST e.a. ed., *Cultuur en maatschappij in Nederland 1500-1850*, Meppel, 1992, pp. 11-38.

FROSCH (S.), *The Politics of Psychoanalysis: An Introduction to Freudian and Post-Freudian Theory*, Londen, 1987.

GAUS (H.), "De sociale vertaling van individueel-psychologische gegevens. Methodologische bemerkingen bij de studie van het maatschappelijk gedrag in recessieperiodes" in *Arbeid in veelvoud. Een huldeboek voor Jan Craeybeckx en Etienne Scholliers*, Brussel, 1988, pp. 312-323.

GAY (P.), *Education of the Senses*, Oxford, 1984 (Victoria to Freud, I).

IDEM, *The Tender Passion*, Oxford, 1986 (Victoria to Freud, II).

IDEM, *Freud voor historici*, Amsterdam, 1987.

IDEM, *The Cultivation of the Hatred*, Oxford, 1993 (Victoria to Freud, III).

IDEM, *The Naked Heart*, Oxford, 1996 (Victoria to Freud, IV).

GERGEN (K.J.) en GERGEN (M.) ed., *Historical Social Psychology*, Hillsdale, 1989.

GILMORE (W.J.), *Psychohistorical Inquiry. A Comprehensive Research Bibliography*, New York, 1984.

GOMPERS (W.), *De opkomst van de sociale fobie. Een sociologische en psychologische studie naar de maatschappelijke verandering van psychische verschijnselen*, Amsterdam, 1992.

GREVEN (P.J.) jr., *The Protestant Temperament: Religious Experience and the Self in Early America*, New York, 1977.

IDEM, *Spare the Child: The Religious Roots of Punishment and the Psychological Impact of Physical Abuse*, New York, 1992.

HOFFMAN (L.E.), "Psychoanalytic Interpretations of Totalitarianism", *Annals of Scholarship*, 3, 1982, pp.41-56.

HOMANS (P.) ed., *Childhood and Selfhood: Essays on Tradition, Religion and Modernity in the Psychology of Erik H. Erikson*, Londen, 1978.

HUTSCHEMAEKERS (G.), *Neurosen in Nederland. Vijftientig jaar psychisch en maatschappelijk onbehagen*, Nijmegen, 1990.

JOHNSON (R.A.) ed., *Psychohistory and Religion: the Case of Young Man Luther*, Philadelphia, 1977.

JÜTTEMANN (G.) ed., *Wegbereiter der historischen Psychologie. Der geisteswissenschaftliche Zugang. Von Leibniz bis Foucault*, München, 1995 (2).

KENISTON (K.), "Psychological Development and Historical Change", *The Journal of Interdisciplinary History*, 1971, pp. 329-346.

KINNELL (S.K.) ed., *Historiography. An Annotated Bibliography of Journal Articles, Books and Dissertations*, Santa Barbara, 1987.

- KOHUT (H.) † en STROZIER (C.B.) ed., *Self Psychology and the Humanities*, 1985.
- KOHUT (T.A.), "Psychology as History", *The American Historical Review*, 91, 1986, pp. 336-354.
- KORNBICHLER (T.), *Psychobiographie. Ein Ansatz tiefenpsychologischer Geschichtsforschung*, Frankfurt, 1989.
- IDEM ed., *Klio und Psychè*, Pfaffenweiler, 1990.
- KRANENDONK (W.H.) ed., *Society as Process. A Bibliography of Figurational Sociology in the Netherlands*, Amsterdam, 1990.
- KREN (G.), "Psychohistorical Interpretations of National Socialism", *German Studies Review*, 1978, pp. 150-172.
- KREN (G.) en RAPPOPORT (L.) ed., *Varieties of Psychohistory*, New York, 1976.
- KRUL (W.E.), "Huizinga en de taak der cultuurgeschiedenis", *Theoretische Geschiedenis*, 13, 1986, 2, pp.149-168.
- LAPENNA (L.), "La Psychohistory: Proposte e studi nella storiografia americana", *Quaderni Storici*, 16, 1981, 2, pp. 574-605.
- LASSWELL (H.), *Psychopathology and Politics*, Chicago, 1930.
- LAWTON (H.), *The Psychohistorian's Handbook*, New York, 1988.
- LEIBOVICI (S.J.), "Listen en strategieën. De autobiografie als waarheid en als leugen", *Biografie Bulletin*, 1996, 1, pp. 73-83.
- LEJEUNE (Ph.), "Les inventaires de textes autobiographiques", *Histoire, économie et société*, 1996, 2, pp. 299-322.
- IDEM ed., *Bibliographie des études en langue française sur la littérature personnelle et les récits de vie*. VII, 1994-5, Parijs, 1996 (Cahiers de sémiotique textuelle).
- LE RIDER (J.), *Modernité viennoise et crises de l'identité*, Parijs, 1990 (Perspectives critiques, 32).
- LENER (R.M.) ed., *Developmental Psychology: Historical and Philosophical Perspectives*, Hillsdale, 1983.
- LEVALLOIS (A.), "Biographie, Psychohistorie und Psychoanalyse. Der Stand der Forschung in Frankreich" in H. RÖCKELEIN ed., *Biographie als Geschichte*, Tübingen, 1993, pp. 39-62.
- LEVI (G.), "Les usages de la biographie", *Annales E.S.C.*, 44, 1989, pp. 1325-1336.
- LIFTON (R.J.) en STROZIER (C.B.), "Psychology and History" in M.H. BORNSTEIN ed., *Psychology and its Related Disciplines, vol. II, Psychology and the Social Sciences*, Hillsdale, 1984.
- LOEWENBERG (P.), "Psychohistorical Perspectives on Modern German History", *The Journal of Modern History*, 47, 1975, pp. 229-279.
- IDEM, "History and Psychoanalysis", *International Encyclopaedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis and Neurology*, dl. V, 1977, pp. 364-374.
- IDEM, "Psychohistory" in M. KAMMEN ed., *The Past Before Us. Contemporary Historical Writing in the United States*, Londen-Ithaca, 1980, pp. 408-432.
- IDEM, *Fantasy and Reality in History*, New York, 1995.
- IDEM, "Psychoanalytic Ego Psychology and Object Relations and Their Uses for the Historian", *The Psychohistory Review*, 25, 1996, 1, pp. 21-46.
- IDEM, *Decoding the Past. The Psychohistorical Approach, with a new introduction by the author*, Londen-New Brunswick, 1996 (1983 (1)).
- LOEWENSTEIN (B.) ed., *Geschichte und Psychologie. Annäherungsversuche*, Pfaffenweiler, 1992.
- MACK (J.E.), "Psychoanalysis and Historical Biography", *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 19, 1971, pp. 143-179.
- LORENZ (C.), "Andere geschiedenis. De Elias-school en de geschiedbeoefening", *Theoretische Geschiedenis*, 19, 1992, 3, pp. 292-312 [met weerwoord *ibidem*, 20, 1993, pp.122-124, 253-256 en 384].

- MAISONNEUVE (J.), *Introduction à la psychosociologie*, Parijs, 1973.
- MAITRE (J.), *L'Autobiographie d'un paranoïaque. L'abbé Berry (1878-1947) et le roman de Billy 'Introibo'*, Parijs, 1994.
- MARVICK (E.W.), "The Annales and the Unconscious. Continuity and Contrast within an Historical School", *The Psychohistory Review*, 13, 1985, 2-3, pp. 42-52.
- MAZLISH (B.) ed., *Psychoanalysis and History*, New York, 1963.
- IDEM, *The Leader, the Led and the Psychè. Essays in Psychohistory*, Londen, 1990.
- MENDEL (G.), *La révolte contre le père. Une introduction à la socio-psychanalyse*, Parijs, 1968.
- MENSCH (T.G.), "Psychohistory of the Third Reich: A Library Pathfinder and Topical Bibliography of English Language Publications", *The Journal of Psychohistory*, 7, 1979-1980, 3, pp. 331-354.
- MEYERSON (I.), *Ecrits (1920-1983). Pour une psychologie historique*, Parijs, 1987.
- MICHALKA (W.), "Hitler im Spiegel der Psycho-History", *Francia*, 1980, pp. 595-611.
- MITZMAN (A.), *The Iron Cage. An Historical Interpretation of Max Weber*, New York, 1970.
- IDEM, "Het beschavingsoffensief: mentaliteit, cultuur, psychè", *Sociologisch Tijdschrift*, 13, 1986, 2, pp. 179-223.
- IDEM, "Clio's antwoord aan de sfinx. Over geschiedenis en psychoanalyse", *Theoretische Geschiedenis*, 14, 1987, 1, pp. 23-38.
- IDEM, *Jules Michelet, Historian. Rebirth and Romanticism in Nineteenth-Century France*, Londen, 1990.
- MULDER (E.), "Freud en Goux: psychoanalytische benaderingen van de cultuurgeschiedenis - prolegomena" in F. VAN BESOUW e.a. ed., *Balans en perspectief. Visies op de geschiedwetenschap in Nederland*, Groningen, 1987, pp. 205-220.
- MUSTO (D.F.), "Psychohistory", *International Encyclopaedia of Psychiatry, Psychology, Psychoanalysis and Neurology*, dl. 9, 1977, pp. 248-250.
- NIETHAMMER (L.), "Male Fantasies: An Argument for and with an Important New Study in History and Psychoanalysis", *History Workshop Journal*, 7, 1979, pp. 176-186.
- PEETERS (H.F.M.) en MÖNKES (F.J.) ed., *De menselijke levensloop in historisch perspectief*, Assen, 1986.
- IDEM e.a. ed., *Historical Behavioural Sciences. A Guide to the Literature*, Tilburg, 1988.
- IDEM, "Psychologie en geschiedenis", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 101, 1988, 4, pp. 600-615.
- IDEM, *Hoe veranderlijk is de mens? Een inleiding in de historische psychologie*, Nijmegen, 1994.
- PICK (D.), "Freud's Group Psychology and the History of the Crowd", *History Workshop Journal*, 40, 1995, pp. 39-62.
- PILLORGET (R.), "La biographie comme genre historique: sa situation actuelle en France", *Revue d'histoire diplomatique*, 96, 1982, pp. 5-42.
- POEZE (H.) en ROS (M.), *De biografie in Nederland en België 1991-1992. Overzicht en bibliografie*, Kampen, 1993.
- PRISCO (S.), *An Introduction to Psychohistory. Theories and Case Studies*, Washington, 1980.
- RABOW (J.), PLATT (G.) en GOLDMAN (M.) ed., *Advances in Psychoanalytic Sociology*, Malabar, 1987.
- RASKIN (E.J.), "Collaboratie van het minste kwaad. Biografie van België's baas in bezettingstijd", *Biografie Bulletin*, 1996, 3, pp. 287-291.
- RIEGEL (K.F.), *Psychology of Development and History*, New York, 1976.
- ROECK (B.), "Psychohistorie im Zeichen Saturns. Aby Warburgs Denksystem und die moderne Kulturgeschichte" in W. HARDTWIG en H.U. WEHLER ed., *Kulturgeschichte Heute*, 1996 (Geschichte und Gesellschaft, Sonderheft 16).

- RÖCKELEIN (H.) ed., *Biographie als Geschichte*, Tübingen, 1993 (Forum Psychohistorie 1).
- RÖHL (J.C.G.), *Wilhelm II. Die Jugend des Kaisers 1859-1888*, München, 1993.
- RÖHLING (H.Q.), "Is er meer ik in plaats van Über-Ich gekomen?", *Theoretische Geschiedenis*, 10, 1983, 3, pp. 383-388.
- ROLLYSON (C.), *Biography: an Annotated Bibliography*, Pasadena, 1992.
- ROTH (M.S.) ed., *Rediscovering History. Culture, Politics and the Psyche*, 1994.
- RUNIA (E.), "Mannoni's psychologie van het kolonialisme", *Theoretische Geschiedenis*, 13, 1986, pp. 387-395.
- RUNYAN (W.M.), *Psychology and Historical Interpretation*, New York, 1988.
- IDEM, *Life Histories and Psychobiography. Explorations in Theory and Method*, New York, 1982.
- RUSTIN (M.), *The Good Society and the Inner World. Psychoanalysis, Politics and Culture*, Londen-New York, 1991.
- SCHOENWALD (R.L.), "The Psychological Study of History", in G.I. IGGERS en H.T. PARKER ed., *International Handbook of Historical Studies*, 1979, pp. 71-86.
- SCHULZ-HAGELEIT (P.) ed., *Was lehrt uns die Geschichte? Annäherungsversuche zwischen geschichtlichem und psychoanalytischem Denken*, Pfaffenweiler, 1989 (Geschichte und Psychologie, 2).
- SCHWEGMAN (M.), *Feminisme als boetedoening. Biografie van de Italiaanse schrijfster en feministe Gualberta Alaide Beccari, 1842-1906*, Amsterdam, 1989.
- SEGAL (H.), *Introduction to the World of Melanie Klein*, 1973.
- SEGURA (D.A.) en PIERCE (J.L.), "Chicano/a Family Structure and Gender Personality: Chodorow, Familism, and Psychoanalytic Sociology Revisited", *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 19, 1993, 1, pp. 62-91.
- SENNETT (R.), *The Fall of Public Man: On the Social Psychology of Capitalism*, Londen, 1975.
- SHORE (M.F.), "Biography in the 1980's: A Psychoanalytic Perspective" in K. RABB ed., *The New History. The 1980's and Beyond*, Princeton, s.d., pp. 89-114.
- SIEGLERSCHMIDT (J.) en WIRTZ (R.), "Karl Lamprecht. Psychische Gesetze als Basis der Kulturgeschichte?" in G. JUTTEMANN ed., *Wegbereiter der Historischen Psychologie*, München, 1988.
- SIMONTON (D.K.), *Psychology, Science and History. An Introduction to Historiometry*, New Haven/Londen, 1991.
- SOLY (H.), "Geschiedenis in de jaren tachtig: wetenschap of verhaal?" in T. VENCKELEER en W. VERBEKE ed., *Cultuurwetenschappen in beweging*, Leuven, 1992, pp. 25-56.
- SPIRO (M.E.), "Postmodernist Anthropology, Subjectivity and Science: a Modernist Critique" *Comparative Studies in Society and History*, 38, 1996, 4, pp. 759-780.
- STEARNS (C.Z.) en STEARNS (P.N.), *Emotion and Social Change: Toward a New Psychohistory*, New York, 1988.
- IDEM, *Anger*, Chicago, 1988.
- STEARNS (P.N.), *Jealousy*, New York, 1989.
- IDEM, *American Cool: Constructing a Twentieth Century Emotional Style*, New York, 1994.
- STOFFERS (M.), "De geschiedenis van de psychologen en de geschiedenis van de psyche", *Theoretische Geschiedenis*, 23, 1996, 2, pp. 231-236.
- STROZIER (C.B.), "The Growth of Psychohistory" in IDEM en D. OFFER ed., *The Leader: Psychohistorical Essays*, New York, 1985, pp. 59-72.
- IDEM, "Heinz Kohut and Psychohistory", *The Psychohistory Review*, 25, 1996, 1, pp. 3-20.
- STROZZI (S.), "Sujeto y persona en la biografía histórica" in C. BARROS ed., *Historia a Debate*, dl. III, *Otros Enfoques*, 1995, pp. 175-182.
- SZAFRAN (A.W.) ed., *Les objets martyrs: actes du Ve colloque de l'Association française pour le développement de la psychohistoire*, Bruxelles, 22 et 23 avril 1988, Brussel, 1988.
- IDEM, *Louis Ferdinand Céline. Psychoanalytisch essay*, Brussel, 1974.
- SZALUTA (J.), *La Psychohistoire*, Parijs, 1987 (Que sais-je 2325).

- THEWELEIT (K.), *Männerphantasieën*, 2 dln., Frankfurt, 1977.
- THOMPSON (N.L.), "Psychoanalysis and History" in L. ADAMS en J. SZALUTA ed., *Psychoanalysis and the Humanities*, New York, 1996, pp. 149-168.
- VAN CAENEGEM (R.), "Psychologische geschiedenis", *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 1965, pp. 129-149.
- VAN DEN BERG (J.H.), *Metabletica van God. De drie voornaamste veranderingen*, Antwerpen, 1995.
- VAN DEN BRAEMBUSSCHE (A.A.), "Het biografisch element in de geschiedschrijving. Een geschiedtheoretische verkenning", *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 15, 1989, 1, pp. 26-60.
- VANDERMEERSCH (P.) ed., *Psychiatrie, godsdienst en gezag: de ontstaansgeschiedenis van de psychiatrie in België als paradigma*, Leuven, 1984.
- VAN ELTEREN (M.), "Schets van een historiserende socio-psychologie, een mogelijke vruchtbare verbintenis tussen geschiedenis en psychologie" in W. FRIJHOFF en M. HIEMSTRA ed., *Bewogen en bewegen. De historicus in het spanningsveld tussen economie en cultuur. Liber amicorum aangeboden aan prof. dr. H.F.J.M. van den Eerenbeent*, Tilburg, 1986.
- IDEM, *Een complex minnespel. Sociale psychologie op het breukvlak van psychologie, sociologie en maatschappijgeschiedenis*, Rotterdam, 1987 (Mededelingen Centrum Maatschappijgeschiedenis Erasmus Universiteit Amsterdam, 13).
- IDEM, "In het voetspoor van W.I. Thomas en F. Znaniecki: biografisch onderzoek in de VS en Polen, 1910 tot heden", *Theoretische Geschiedenis*, 17, 1990, 2, pp. 157-176.
- VAN GINNEKEN (J.), *Crowds, Psychology, and Politics 1871-1899*, Cambridge, 1992 (Cambridge Studies in the History of Psychology).
- VAN LENTE (D.), "Mentaal-culturele geschiedenis van industriële samenlevingen: een historiografische verkenning", *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 8, 1982, pp. 359-388.
- VAN ROSSEM (M.), "Narcisme. Grondstof voor de moderne cultuurgeschiedenis" in C.C. ROHDE (ed.), *Moderne levensstijlen*, Amsterdam, 1990, pp. 59-65 (Balans en perspectief van de Nederlandse cultuurgeschiedenis 4).
- VEIGA ALONSO (X.R.), "Individuo, sociedad e historia. Reflexiones sobre el retorno de la biografía", *Studia historica. Historia contemporánea*, 13-14, 1995-6, pp. 131-147.
- VERBEEK (E.), *Een innerlijke vaart: psychologische biografie van Stendhal*, Assen, 1994.
- VERSTRAETE (P.J.), "De biografie in Vlaanderen", *Biografie Bulletin*, 1995, 1, pp. 39-41.
- VON BERLEPSCH (H.J.), "Neue biographische Literatur", *Archiv für Sozialgeschichte*, 29, 1989, pp. 488-510.
- WEHLER (H.U.), *Geschichte und Psychoanalyse*, Frankfurt, 1971 (Ullstein Buch 3032).
- WEINSTEIN (F.) en PLATT (G.M.), *Psychoanalytic Sociology: An Essay on the Interpretation of Historical Data and the Phenomena of Collective Behavior*, Baltimore, 1973.
- WEINSTEIN (F.), "Psychohistory and the Crisis of the Social Sciences", *History and Theory*, 34, 1995, 4, pp. 299-319.
- WILSON (C.), *The Quest for Wilhelm Reich*, Garden City, 1981.
- WITHUIS (J.), *Opoffering en heroïek. De mentale wereld van een communistische vrouwenorganisatie in na-oorlogs Nederland 1946-1976*, Amsterdam, 1990.
- WOLMAN (B.B.) ed., *The Psychoanalytic Interpretation of History*, New York, 1971.
- WOUTERS (C.), *Van minnen en sterven. Informalisering van omvangsvormen rond seks en dood*, Amsterdam, 1990.
- IDEM, "Etiquette Books and Emotion Management in the 20th Century. I. The Integration of Social Classes", *The Journal of Social History*, 29, 1995, 1, pp. 107-124.
- ZEEGERS (W.), *Andere tijden, andere mensen. De sociale representatie van identiteit*, Amsterdam, 1988.
- ZOCK (H.), *A Psychology of Ultimate Concern. Erik H. Erikson's Contribution in the Psychology of Religion*, Amsterdam, 1990.

Histoire psychologique: une orientation bibliographique

JAN ART

RÉSUMÉ

“L’histoire psychologique” est un genre historiographique très peu pratiqué par les contemporanéistes belges. Mal aimé parce que peu connu? Pour réfuter au moins cet argument-là le présent aperçu bibliographique passe en revue quelques instruments et revues importants et certaines publications récentes, pouvant intéresser l’historien spécialiste de la période contemporaine.

Psychohistory: a bibliographical overview

JAN ART

SUMMARY

Psychological history has virtually never been written by the Belgian contemporary historians. Unknown and therefore unloved? The most important instruments for undermining this alibi, i.e. journals and several important recent publications, are listed in this bibliographical overview.